

TÜRKİYE'DE KADIN VE ÇOCUKLARA HİZMET VEREN BİR KURUM OLARAK CAMİ

Sıddık AĞÇOBAN, Y. Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, vi (ön kısım) + 111 (tez) sayfa.

Muammer İSKENDEROĞLU*

Türkiye'de üniversitelerde yapılan çalışmaların akademik seviyesi(zliği) üzerine çokça yazı yazılması gerektiğine olan inancımız nedeniyle, öncelikle akademik hiyerarşinin en tepesinde bulunan ama gerçekte akademisyenlikten pek de nasiplenememiş tipolojilerle ilgili eleştirel yazılar yazdık ve yazmaya da devam edeceğiz. Bu yazımızda söz konusu tipolojinin nasıl akademik çalışma yaptırdığına bir örnek olması bakımından bir Yüksek Lisans çalışmasını ele alacağız.

Bir akademik çalışma nasıl yapılır? Önce sınırları iyi tespit edilmiş bir konu seçilir, bu konu birincil kaynaklar temel alınarak araştırılır, gerekirse ikincil kaynaklardan da istifade ile araştırma bulguları derlenir, harmanlanır ve yeni bir üslupla yazıya geçirilir. Her ne kadar çalışacağı konuyu seçmek araştırmacının görevi ise de, seçilen bu konunun sınırlarını tespit etmek, çalışma ilerledikçe ortaya çıkan bilgi ve durumlar ışığında tezin sınırlarını revize etmek, tezin nihai taslağını en iyi şekilde tasarlamak ve bu konuda işin başındaki araştırmacıya yol göstermek danışmanın görevidir.

Yazımıza konu olan *Türkiye'de Kadın ve Çocuklara Hizmet Veren Bir Kurum Olarak Cami* adlı tezde araştırmacı adayı İstanbul Beyoğlu ilçesi örneği üzerinden camilerde kadın ve çocuklara yönelik ne tür hizmetler verildiğini ve bu hizmetlerin nasıl iyileştirilebileceğini araştırmayı amaçlamış. Burada konu bir dini mabette ne tür hizmetler verildiği ve verebileceğidir. Böyle bir konu dinsel çeşitliliğin hala varlığını sürdürdüğü Beyoğlu'nda diğer dinsel mabetlerin hizmetleri ile karşılaştırmalı yapılsaydı, örnek bir çalışma ortaya çıkabilirdi. Fakat aday konunun camide verilen hizmet olduğunu unutup adeta bir muhtasar kadın ve çocuk ansiklopedisi hazırlamıştır. Bunu yaparken de tezi adeta her şeyi yüzeysel olarak ikincil ve akademik bir değer taşımayan, modası çoktan geçmiş yarım asırlık savunmacı dille yazılmış eserler üzerinden, aşağıdaki örneklerde görüleceği gibi, emek harcamadan yapmıştır. Görünen o ki, teze danışmanlık yapması gereken danışman da ne işin

* Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
(muammeri@sakarya.edu.tr).

başında, ne de sonunda bu manzaraya hiçbir müdahale yapamamış, sonunda ortaya adeta tez görüntüsünde bir garabet çıkmıştır.

Teorik çerçeve ile hiç alakası olmayan ve kadın olgusuna tarihsel bir bakış ile eski Türklerde kadından başlayıp “Gökalp’e göre eski Türkler’de kadınlar amazon (savaşçı kadın) idi. Eski kavimler içinde hiçbir kavim Türkler kadar kadına hak vermemişler ve saygı göstermemişlerdir (Gökalp, 2005c:167). Eski Türkler’de tek eşlilik hakimdi. Gelenekler zorunlu bir iki durum haricinde çok eşliliğe müsaade etmezdi. Bu haller çocuğu olmama, hasta olma durumları idi. Eski Türkler’de kadın devlet yönetiminde, toplum menfaatlerinde, aile içinde ve ekonomik hayatta eşi ile eşit söz hakkına sahip ve eşi kadar işin içindedir (Avcı, 2010: 87-109). Göktürkler’de ise zina yapanlar ağır ceza alırdı, cariyelik utanç verici bulunur kadınlara hakaret sayılırdı. Türk kadınları İslam’ı kabul etmeden önceki haklarını kabul edince de sürdürdüler. Çünkü bu haklara zaten sahiplerdi (Can, 2008:33-34).” (s. 9) alıntısında görüldüğü gibi, birbiriyle alakasız konu ve kaynaklardan cümlelerle devam eden ‘Araştırmanın Teorik Çerçevesi’ adlı başlıklı ilk bölüm ve devamında ‘Kadınlar ve Çocuklar Açısından Camilerin Psiko Sosyal Kullanımı’ adlı ikinci bölümde işlenen konu başlıklarını burada zikredersek, bir muhtasar kadın ve çocuk ansiklopedisi ile karşı karşıya olduğumuzu söylemekle fazla abartmış olmadığımız okuyucu tarafından açıkça görülebilir:

Eski Türklerde Kadın, Cahiliyede Kadın, İslam Tarihinde Kadının Genel Durumu, Hz. Peygamber Döneminde Kadının Genel Durumu, Halifeler Döneminde Kadın, Emevi ve Abbasi Döneminde Kadın, Selçuklu’da Kadın, Osmanlı’da Kadın, İslam’a Göre Kadınlarla İlgili Temel Meseleler, Kur’an’a Göre Üstünlük, Kadının Eğe Kemiğinden Yaratılması, İslami Açıda Hz. Havva’nın Hz. Adem’i Kandırması Meselesi, Kadının Aklının Kısa Olması Meselesi, Kadını Dövme ve Dini Referansları, Tesettür, Miras, Şahitlik, Çok Evlilik, İslam Dini Açısından Çocuğun Din Eğitimi ve Karakter Gelişimi, Çocuk Psikolojisi ve Dini Duygu, Fıtrat ve İnanma Eğilimi, Çocukta Karakter Oluşumu, Çocuklarda Hakim Olan Duygular, Çocuğun Din Eğitimi, Hz. Peygamber’in Çocuklara Davranışı, Çocuk Eğitiminde Dikkat Edilecek Temel Noktalar, Çocuğun Din Eğitimiyle İlgili Genel İlkeler, Camide Oyun Alanlarının Gerekliliği, Çocuk Eğitiminde Ceza, Çocuklar Açısından Camilerin Kullanımı, Psiko Sosyal Açıda Namaz İbadeti ve Camiler, Diğer Psiko Sosyal Kazanımlar ve Camiler, Bilinçaltı Eğitimi ve Camiler, Çocuklarda Allah Algısı Oluşturma Açısından Camiler, Din Eğitimi Açısından Camiler, Cami Eğitiminde Dikkat Edilecek Hususlar, Kadınlar Açısından Camilerin Kullanımı vb.

Bu kadar konu, amacı camide kadın ve çocuklara verilen ve verilebilecek hizmet olan teze niçin girdiği sorusunun cevabı gayet açıktır. Kısaca ifade etmek gerekirse, 'Araştırmanın Teorik Çerçevesi' (s. 9-36) ve 'Kadınlar ve Çocuklar Açısından Camilerin Psiko Sosyal Kullanımı' (s. 37-66) adlı ilk iki bölümde aday her biri ayrı bir tez konusu olan bu başlıkların altını sıkça yaptığı kopyala yapıştır yöntemiyle eski usul çöp kutusu doldurur gibi (yeni usulde çöp kutuları bile tasnife tabi olarak dolduruluyor) doldurarak tezini şişirmiş, asıl çalışma konusu olan 'Kadın ve Çocukların Camilerden Beklediği Hizmetlerle İlgili Empirik Bulgular' (s. 67-90) bölümünü –ki bu bölüme de 'Cami Kavramı ve Camilerin Fonksiyonları' adlı hiç de empirik olmayan bilgiler doldurmuş- ise geçiştirmiştir.

Bir adayın araştırma yaparken öğrenmesi gereken ilk şey kaynakları iyi seçebilme, seçtiği kaynakları okuyup anlayabilme ve anladığını sağlıklı bir şekilde aktarabilmedir. Burada ele aldığımız tez diye kabul edilen çalışmada aday, kaynak kullanımının en temel ilkelerini ihlal etmiştir. Aday değindiği birçok konuyu birincil kaynaklara başvurmadan, akademik olmayan tali kaynaklardan aktarmıştır. Birçok aktarma kopyala yapıştır yöntemi ile yapılmış, kaynağın basılı nüshasına gidip tam künyeyi tespit etme gereği bile duyulmamıştır. *İslam Ansiklopedisi* maddelerinin kullanımı buna tipik örnektir. Aday bu maddelerden kopyala yapıştır yöntemiyle bolca doğrudan alıntı yapmış, kullandığı maddelerin bulunduğu ciltlerin basılı nüshasına başvurup tarihine bile bakmamıştır. Adayın, *İslam Ansiklopedisi*'nin word dosyalarından kopyala yapıştır yapmak suretiyle sıkça kullandığı ciltlerin yayım yıllarını biz buraya not edelim: *İslam Ansiklopedisi*, cilt 7, 1993, ; cilt: 8, 1993; cilt: 24, 2001.

Ayrıca aday çalışmasında ansiklopediden yaptığı doğrudan alıntıları, bir örnek vermek gerekirse "Eş-Şurâ Sûresi'nin 49. ve 50. ayetlerinde yer alan, "dilediğine kız çocuk, dilediğine erkek çocuk verir; yahut hem kız hem erkek çocuk verir" ifadesinde ise kızların önce zikredilmiş olmasını dikkate alan bazı âlimler bundan kızların erkeklere göre daha hayırlı olduğu hükmünü çıkarmışlardır (*İslam Ansiklopedisi*, c.8, (?):356)." (s. 9) gibi alıntıları da açıkça doğrudan alıntı olduğunu belirtmesi gerektiğini hala öğrenememiştir. (DİA, c.8, (1993), s. 356)

Adayın ansiklopediden yaptığı diğer doğrudan alıntılar da kopyala yapıştır yöntemiyledir. Örnek olarak s. 15'teki alıntıyı verelim: "Emevîler'den itibaren şehirleşme oranı arttıkça kadınların ve özellikle üst tabakada yer alan hanımların kendilerine has bir sosyal hayat tarzı kurdukları ve erkek ağırlıklı sosyal yapıdan çekildikleri görülmektedir. Esasen bir kabile içinde ve küçük yerleşim birimlerinde sürdürülen birbirini tanımaya dayalı sosyal

ilişkilerin şehirleşme ile birlikte aynı şekilde devam etmesi mümkün olmamıştır. Bu değişimde ataerkil aile anlayışının da etkili olduğu muhakkaktır. Kadınların camilerden uzaklaşmaya başlaması bu dönemde daha belirgin hale gelmiştir. (İslam Ansiklopedisi, c.24, (?):92)." [DİA, c.24, (2001), s. 92]

*İslam Ansiklopedisi'*nden bir başka alıntı örneği s. 68-69'da karşımıza çıkıyor: "Camilerin eğitim ve öğretim mahalli olarak kullanılması geleneği Osmanlılar'da da başlangıçtan beri benimsenen ve devam ettirilen bir uygulama olmuştur" cümlesiyle başlayıp yaklaşık iki sayfa süren ve "Bu gelenek, Özellikle 1950'lerden itibaren yaz aylarında ilkökul öğrencilerine camilerde Kur'an öğretilmesi ve bazı sûrelerin ezberletilmesi şeklinde devam etmektedir. Osmanlılar'da ilk zamanlar birine kadılık görevi verildiğinde görev yapacağı yerin camiine götürülür, tayiniyle ilgili berat orada okunur ve merasim yapılırdı. Kadılar davaları görmek için camide otururlardı. Bu uygulama daha Önceden intikal etmiş bir âdet olmalıdır. Çünkü benzer uygulamalar Fâtımîler'de de görülmektedir. (İslam Ansiklopedisi, c.7, (?):51-52)" ile biten uzun alıntı akademik metinlerde referans gösterme açısından önemli eksiklikler içermektedir.

Bu alıntının aslı şöyledir: "Camilerin eğitim ve öğretim mahalli olarak kullanılması geleneği Osmanlılar'da da başlangıçtan beri benimsenen ve devam ettirilen bir uygulama olmuştur. Osmanlı medreselerinde mevcut odalarda (hücreler) öğrenciler ikamet etmekte, medrese dershanesinde belirli dersleri görmekte, bunun dışında genel dersleri camilerde takip etmekteydi. Takrir şeklinde halka açık olarak verilen bu dersler için XVII. yüzyıldan itibaren dersiamların tayin edildiği bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına kadar aralıksız süren bu usule Cumhuriyet döneminde de devam edilmiştir. Bunun yanında hat, Kur'an tâlimi ve hıfzı gibi uygulamalı derslerin camilerde verildiği de bilinmektedir...Osmanlı camilerindeki eğitim ve kültür faaliyetlerini tamamlayan önemli bir unsur da çok yaygın olarak görülen camilerde kütüphane yapma geleneğiydi. Cami derslerini takip eden talebe ve namaz vakitleri arasında boş vakti olan cemaat için bu kütüphaneler çok faydalı olmuştur...Osmanlı döneminde şehir, kasaba ve köylerde sıbyan mektebi olmayan yerlerde camilerin çocukların eğitimi için okul olarak kullanılması çok yaygındı. Bu gelenek, Özellikle 1950'lerden itibaren yaz aylarında ilkökul öğrencilerine camilerde Kur'an öğretilmesi ve bazı sûrelerin ezberletilmesi şeklinde devam etmektedir.(s. 51)... Osmanlılar'da ilk zamanlar birine kadılık görevi verildiğinde görev yapacağı yerin camiine götürülür, tayiniyle ilgili berat orada okunur ve merasim yapılırdı. Kadılar davaları görmek için camide otururlardı. Bu uygulama daha Önceden intikal etmiş bir âdet olmalıdır. Çünkü benzer uygulamalar Fâtımîler'de de görülmektedir." (s. 52).

Burada görüldüğü gibi, aday emek harcıyarak kendi cümleleriyle ifade etmek yerine paragrafları olduğu gibi kopyalayıp yapıştırmış, doğrudan alıntı yaptığını ve aradaki paragrafları atladığını (bkz. DİA, c.7, s. 51-52) gösteren hiçbir işaret de koymamıştır. Kur'an şeklinde yazılması gereken kelime adayın tezinde (s. 69) yukarıdaki alıntıda da görüldüğü gibi madde-nin word dosyasındaki hattıyla Kur'an şeklinde yazılmıştır. Bu durum adayın İslam Ansiklopedisi'nden yaptığı alıntıları matbu nüshaya bakmaksızın doğrudan word dosyasından yaptığını ve metnin tarama esnasında uğradığı yazım hatalarını dahi düzeltmeden olduğu gibi aldığını göstermektedir.

Adayın kaynaklardan cümleleri doğrudan alıp, alıntı olduğunu açıkça belirtmediği bir örnek de s. 37'de Hayati Hökelekli'den yaptığı alıntıdır: "Namazdaki beden hareketleri hem ferdi benliğin tasdikini hem de Allah karşısında bu benliğin yok oluşunu ve boyun eğişini temsil eder. Kıyam Allah karşısında insani benliğin kabullenişidir. Ruku ve secde ise bağımsız bir fert olarak Allah'a itaat ve teslimiyettir (Hökelekli, 2003:238-239)." Aday eserden fikri alıp kendi cümleleri ile ifade etmek yerine Hökelekli'nin cümlelerini aynen kopyalamış ve bunun doğrudan alıntı olduğunu belirten bir işaret de koymamıştır.

Adayın eksik veya yetersiz kaynak kullanımını gösteren tipik bir örnek de 'İbn-i Arabî'ye göre' diye başladığı cümleye Nasr'dan kaynak vermesidir (s. 10) : "İbn-i Arabî'ye göre Allah'ı tefekkür etmenin çeşitli şekilleri vardır ama en mükemmel olanı kadınla tefekkür edilmesidir. Peygamberimiz de kadını bu yüzden sevmiştir. (Nasr, 1989:56-57)" Oysa bu alıntı, artık Türkçe'ye de çevrilmiş İbn Arabî'nin kendi eserleri referans gösterilerek verilme-liydi.

Adayın çalışmasını özenerek ve sanki ciddi bir emek harcamadan, sadece cümleleri olduğu gibi alıp aradan bazı çıkartmalar yaparak hazırladığının bir örneği s. 11'deki Durant alıntısıdır¹: "Müslüman [kadını, Avrupa'daki bazı kadınlara göre çok daha iyi durumdaydı] (coğrafyalarında kadının) edindiği [her mal ve para] para ve mal tamamen kendine mahsus kalırdı. Kocasını da alacaklılar da buna dokunmazdı. Harem kısmının emniyeti içinde örer dokur [diker, evini idare eder] ve çocuklarını yetiştirirdi. Diğer [taraf-tan] (yandan) arkadaşlarıyla oyun oynayacak şekerleme yiyecek sohbet edecek kadar vakti de olurdu. Kadın(lar)dan beklenen şey çocuktan [çocuk sahibi olması; pederşahî olan ve ekonomisi ziraate dayanan bir cemiyette aktif bir rolü bulunmasıydı]. Kadına verilen ehemmiyet doğurduğu çocuk nispetinde artardı. Kısır kadınların ise hiçbir ehemmiyeti yoktu (Durant, (?):64)." Bu

¹ Adayın asıl metinden çıkartmaları köşeli parantez [], eklediği kelimeler parantez () içinde verilmiştir.

alıntı adayın kopyala yapıştırma ve üzerinde biraz oynama yöntemini nasıl yaptığını açıkça ortaya koymaktadır. Adayın İslam tarihinde kadına ne kadar değer verildiğini anlattığı bir yerde bu alıntıya yer vermesi, alıntıda ki fikri anlayıp anlamadığı sorusunu da gündeme getirmektedir ki, bu da ayrı bir sorundur.

Adayın bu tür kopyala yapıştır ve üzerinde kısmen düzeltme yapma yöntemine bir başka örnek şöyledir: “[Günümüzde] (Ülkemizde) kadınların erkekler kadar [muhtaçtırlar] (hatta daha fazla cami eğitimine muhtaç oldukları kesindir). Kaldı ki kadınların dini öğrenme ortamları erkekler nazaran daha sınırlıdır. (Ayrıca,) Dinin çarpıtılması sonucu yaygınlaşan bidat ve hurafelerin özellikle kadınlar arasında yaygın olduğu görülmektedir. Bu durumda kadınları cami eğitimin dışında tutmak toplumun sayı itibariyle yaklaşık yarısını dini bilgidен yoksun bırakıp cehalete [terk etme] (atmak) anlamına [gelmektedir] (gelir). Çünkü günümüzde yetişkin halkın yaygın din eğitimi aldığı en önemli kurum camidir. İslam dünyasında Arap yarımadası başta olmak üzere Malezya, Suudi Arabistan, Filistin, Türkmenistan gibi Asya ülkelerinde; Tunus ve Cezayir gibi Afrika ülkelerinde [bazı] kadınların camiye devam edip vakit Cuma ve bayram namazlarına katıldıkları Avrupa ve Amerika ülkelerinde [yaşayan] (ise) yaşayan Müslüman kadınların [ise] Cuma namazlarını ihmal etmeyip eşi ve çocukları ile birlikte ailece camilerde ibadetlerini yerine getirdikleri, hutbe ve vaaz dinledikleri [ifade edilmektedir] bilinmektedir. (Yılmaz, 2005:91)” [Hüseyin Yılmaz, *Camilerin Eğitim Fonksiyonu*, İstanbul: Dem Yayınları, 2005.]

Aday Avrupalı aydınların sözde görüşlerini savunmacı üslupla yazılmış, akademik değeri olmayan kaynaklardan vermiştir: “Konuyla ilgili olarak kadının sosyal durumu ve haklarıyla ilgili batı ve doğuyu kıyaslayan Avrupalı bazı aydınlar İslam hukukunu samimiyetle övmüşlerdir. “Joseph Chaine ve Rene Grousset başkanlığında toplanan ilmi bir heyet şu kanaate varmıştır: Mevcut şartlarıyla İslam hukuku eski roma hukuku ile yeni medeni kanunlarımızın ekserisinden daha insanidir. Çünkü bizim kanunlarımızda kadınıla beraber ihtiyarlık çağına gelmiş babalarla analar genellikle ihmal edilmiştir. (Gürkan, (?):112)” [Ahmet Gürkan, *İslam Kültürünün Garbı Medenileştirmesi*, Ankara: Akçağ, 1969, s. 136.]

Akademik çalışmalarda tez yazarların bir terminoloji tercihi olması gerekir. Tezi kaleme alan farklı kaynaklarda kullanılan eş anlamlı terimler arasından birini seçip bu seçimi en azından aynı paragrafta sürdürmelidir. Şimdi şu paragrafa bakalım: “Bu iltifatlar ibadetlerde tanınan kolaylıklarla devam etmiştir. Nitekim namaz, oruç, hac gibi ibadetlerde kadın için fazladan kolaylık sağlanmıştır (Ersan, 1997:71-74). Carullah’a göre hayız ve nifa-

sın her dakikası neslin devamına hadim olmak [şerefiyle] (suretiyle) namaz gibi büyük bir ibadet sayıldığı için adet günlerinde hatunlar namaz kılmak(tan) [farz değildir] muaf tutulmuştur (Carullah, 1999:51)”. Burada ‘Carullah’a göre’ ifadesinden sonraki kısım küçük oynamalarla doğrudan alıntı olup (Musa Carullah, *Hatun*, Ankara: Kitabiyat, 1999), tezin tamamında ve bu paragrafın başında kadın terimi kullanılmasına rağmen, sonunda hatun terimi kullanılmıştır, çünkü Carullah o terimi kullanmıştır. Dolayısıyla bu tezde okuma, okuduğunu anlama, farklı kaynakları harmanlama ve yeni bir üslup ile yazıya dökme çabasının yeterince gösterilmediği söylenebilir.

Her yıl üniversitelere bu tür akademik çalışmanın gereği yerine getirilmeyen birçok tez teslim edilmekte ve maalesef bazı ayarlanmış jüriler bunları tez diye kabul etmektedirler. Kendisine verilen payeyi hak etmeyen çalışmaların tez olarak kabul edilmesi ülkemizdeki akademik seviyeyi giderek aşağıya çekmektedir. Bu nedenle jürilerde görevlendirilen akademisyenlerin kendilerine ulaşan tezlerde hassas, objektif ve akademik etiğin gereklerine uyarak karar vermeleri lüzumu aşikârdır. Tabi buradaki öncelikli sorumluluk da tezin yöneticisi olan danışman hocaya aittir. Tez danışmanları nezaret ettikleri çalışmaları yapanlara yeterince zaman ayırmalı, onaylayarak altına imza attıkları tezlerin aynı zamanda kendi akademik yeterliklerinin göstergesi olduğunu unutmamalıdır. Burada bazı örnekler üzerinden kısaca değerlendirilen tezin emek mahsulü olduğunu, akademik ilkelere uygun olarak tasarlandığını, kaynaklar okunarak, zihinde harmanlanarak yazıldığını söyleyebilmek mümkün gözükmemektedir. Üniversitelerin niceliği ölçüp nicelikle övünmeyi bırakıp, nitelik üzerinde çaba sarf etmeleri gerektiğine inanıyoruz. Umarız bu örnek bu gerekliliğe yönelik atılacak adımlara bir katkı sağlar.